

ШЕЛЕВЕР Н. В.,

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри адміністративного,
фінансового
та інформаційного права
(ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»)

УДК 347.964:355.02(477)»2022/...»

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.5.121>

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У статті автор досліджує проблеми виконання рішень судів, які виникли у зв'язку з повномасштабним вторгненням росії на територію України. У зв'язку з прагненням України стати повноправним членом Європейського Союзу вирішення даних питань є важливим завданням сьогодення. Тому тема дослідження є доволі актуальною та складною. У відповідності до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод виконання судових рішень є складовою права на справедливий суд. На думку автора, здійснення справедливого судочинства зводиться нанівець, якщо судові рішення залишається нереалізованим. Показники виконання судових рішень в Україні є вкрай низькими в порівнянні з державами Європейського Союзу. У статті піднімається ряд перешкод, які виникли у зв'язку з російсько-українською війною та фактично «блокують» ефективне виконання судових рішень. Це є окупація частини території України, активне ведення бойових дій, виїзд боржників за кордон, неплатоспроможність сторін виконавчого провадження, низька вмотивованість державних виконавців, збільшення на них навантаження, недосконалість чинного законодавства про виконавче провадження, численні прогалини у ньому, неналежне авансування витрат виконавчого провадження, відсутність дієвого судового контролю за виконанням рішень судів, правовий нігілізм та низька правова культура громадян, захист мораторіями та заборонами на виконання судових рішень майнового характеру, де боржниками виступають державні підприємства. Звертається увага і на те, що хоча в Україні і передбачена кримінальна відповідальність за невиконання судових рішень, проте на практиці доволі складно це реалізувати. Такий стан справ призводить до погіршення інвестиційного клімату в Україні, адже війна, нестабільність, економічна криза, невиконання судових рішень є тими причинами, які підривають довіру до нашої держави. Для покращення стану виконання судових рішень автором пропонується укласти мирову угоду на стадії виконання судових рішень та розвивати інститут медіації. Це значно б розвантажило систему органів примусового виконання. На думку автора, завершення війни, залучення іноземних інвесторів, відновлення економіки та збільшення доходів у сторін виконавчого провадження стануть тими каталізаторами, які прискорять покращення стану виконання рішень судів в Україні.

Ключові слова: справедливий суд, рішення, правосуддя, боржник, держава, іноземні інвестиції, економіка.

Shelever N. V. Problems of court decisions execution during the Russian-Ukrainian war

In the article, the author examines the problems of execution of court decisions that arose in connection with the full-scale invasion of Russia into the territory of Ukraine.

In connection with Ukraine's desire to become a full member of the European Union, resolving these issues is an important task of today. Therefore, the topic of the study is quite relevant and complex. In accordance with the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the execution of court decisions is a component of the right to a fair trial. In the author's opinion, the implementation of fair justice is nullified if the court decision remains unimplemented. The indicators of execution of court decisions in Ukraine are extremely low compared to the states of the European Union. The article raises a number of obstacles that arose in connection with the Russian-Ukrainian war and actually "block" the effective execution of court decisions. These are the occupation of part of the territory of Ukraine, active hostilities, debtors' departure abroad, insolvency of the parties to enforcement proceedings, low motivation of state bailiffs, increased workload on them, imperfection of the current legislation on enforcement proceedings, numerous gaps in it, improper advance payment of enforcement costs, lack of effective judicial control over the execution of court decisions, legal nihilism and low legal culture of citizens, protection by moratoriums, and bans on the execution of court decisions of a property nature, where state-owned enterprises are the debtors. Attention is also drawn to the fact that although criminal liability is provided for in Ukraine for failure to execute court decisions, in practice it is quite difficult to implement this. This state of affairs leads to a deterioration in the investment climate in Ukraine, because war, instability, economic crisis, and failure to execute court decisions are the reasons that undermine trust in our state. To improve the state of execution of court decisions, the author proposes to conclude a peace agreement at the stage of execution of court decisions and develop the institution of mediation. This would significantly relieve the system of enforcement agencies. In the author's opinion, the end of the war, the attraction of foreign investors, the restoration of the economy and the increase in income of the parties to enforcement proceedings will become the catalysts that will accelerate the improvement of the state of execution of court decisions in Ukraine.

Key words: *fair trial, decision, justice, debtor, state, foreign investments, economy.*

Вступ. Російсько-українська війна спричинила проблеми не лише в судовій системі України, але і в системі виконання рішень судів та рішень інших органів. Окупація частини території України, ведення активних бойових дій, виїзд боржників за кордон призводять до погіршення ситуації в сфері виконання виконавчих документів. Тому в умовах війни в Україні необхідно виявляти існуючі проблеми та надавати відповідні пропозиції для їх вирішення.

Питання виконання судових рішень було і є актуальним завжди, оскільки без виконання рішення суду втрачається сенс правосуддя, зводиться нанівець робота усієї судової системи. Тому прийняття рішень судом та їх виконання треба розглядати як єдине ціле і вживати заходи для того, щоб рішення були справедливими, а їх виконання швидким та ефективним.

Проблеми, пов'язані з виконанням рішень судів в Україні, досліджувалися такими вченими, як О. Більчук, П. Гуйван, А. Іванцова, Ю. Сівовна, В. Чепурний тощо. Проте щодня війна породжує нові проблеми, які потребують вирішення. Тому тема виконавчого провадження в Україні не втратить своєї актуальності і після завершення війни, необхідними стануть відповідні дослідження з даної тематики.

Постановка завдання. Мета статті полягає у аналізі проблем, які виникли у зв'язку з російсько-українською війною, та наданні відповідних пропозицій для покращення стану виконання рішень судів в Україні.

Результати дослідження. У зв'язку з прагненням України приєднатися до ЄС важливим завданням є не лише удосконалення судової системи, але і виконавчого провадження.

Слід враховувати, що виконавча служба забезпечує і надходження коштів до Державного бюджету України, тобто виконує фіскальну функцію, що в умовах сьогодення є надзвичайно важливим.

У ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплюється право людини на справедливий суд [1]. Проте наслідком судочинства повинна стати і реалізація такого справедливого судового рішення, бо лише в такому разі буде досягнута мета правосуддя – захист та поновлення порушених прав людини.

До початку повномасштабного вторгнення рф в Україну стан виконання рішень судів був надзвичайно низьким. На даний час згідно з офіційною статистикою Міністерства юстиції України реальний показник виконання складає 2,6%, що свідчить про неналежну роботу органів ДВС в Україні. Якщо порівняти з державами ЄС, то їх середній показник становить 50-70% [2].

Причинами такого стану виконання, на нашу думку, є правовий нігілізм боржників, низька вмотивованість державних виконавців, збільшення на них навантаження, недосконалість чинного законодавства про виконавче провадження, численні прогалини у ньому, неналежне авансування витрат виконавчого провадження, відсутність дієвого судового контролю за виконанням рішень судів та реальних ефективних способів впливу на боржника.

Слід враховувати, що у відповідності до ст.ст. 6, 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод складовою права на справедливий суд є і виконання судових рішень, а також однією з процесуальних гарантій доступу до суду та ефективного захисту сторони у справі [1]. Тому подолання вищезазначених перешкод є важливим завданням сьогодення, оскільки вони фактично блокують право людини на справедливий суд і це є загрозою на шляху приєднання України до ЄС. Слід враховувати, що держава гарантує виконання не лише судових рішень, але і рішень інших органів.

Варто зазначити, що в Україні у відповідності до ст. 382 Кримінального кодексу України передбачена відповідальність за невиконання рішення суду [3]. Проте, на нашу думку, ця норма в українських реаліях є недієвою, бо на практиці «не працює». Відповідальність передбачається саме за умисне невиконання чи перешкоджання виконанню судового рішення. На практиці дуже часто, для прикладу, буває так, що боржник є неплатоспроможним і не вживає ніякі заходи для працевлаштування. За українським законодавством притягнути до кримінальної відповідальності за невиконання рішення суду можливо лише в тому випадку якщо таке невиконання є умисним або здійснюється перешкоджання виконанню судового рішення.

Великою проблемою є те, що значна частина боржників виїхала за кордон, а борги залишили в Україні. Фактично виконати дані виконавчі документи є нереально. В. Булай зазначає, що деякі рішення є неможливо виконати через знищення майна, його втрату, викрадення; переїздом людей до інших міст, інших країн, або смертю; фактичною відсутністю підприємств, установ та організацій тощо. Виділяє рішення немайнового характеру, що передбачають:

- «– передачу стягувачу предметів, зазначених у виконавчому документі;
- реалізацію майна, на яке звернено стягнення (майно, що було на окупованих територіях);
- виконання рішення про конфіскацію майна;
- за рішеннями, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення;
- виконання рішення про відібрання дитини;
- виконання рішення про встановлення побачення з дитиною, рішення про усунення перешкод у побаченні з дитиною;
- виконання рішення про поновлення на роботі;
- виконання рішення про виселення боржника;
- виконання рішення про вселення стягувача» [4].

Наразі проблемним питанням є і виконання рішень судів, по яких боржниками фігурують державні підприємства, оскільки вони «захищені» мораторіями. На рахунок цієї проблеми

цікавою є думка приватного виконавця А. Авторгова стосовно того, що мораторії унеможливають виконання судових рішень. На його погляд такий режим суперечить Конституції України, яка закріплює обов'язковість виконання судових рішень та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка передбачає розумний строк виконання [5].

Запровадження мораторіїв А. Авторгов розглядає як порушення принципу рівності, бо встановлені різні правила щодо примусового виконання майнових зобов'язань в залежності від форми власності боржника [5].

Проте, на наш погляд, у зв'язку із російсько-українською війною, доцільним та необхідним з боку законодавця є захист мораторіями та заборонами на виконання судових рішень майнового характеру, де боржниками виступають державні підприємства.

Так, якщо проаналізувати ситуацію, яка наразі існує в Україні, то з однієї сторони, рішення суду є обов'язковим і держава має вжити всіх заходів для його виконання. З іншої сторони, боржники, які проживають в зоні бойових дій чи навіть недалеко від неї перебувають у дуже скрутному становищі. Майно багатьох боржників знищене, викрадене, можливості погасити борги нема. Тому позитивним моментом є те, що 06.05.2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» від 11.04.2023 року № 3048-IX яким було внесено зміни до Закону України «Про виконавче провадження» стосовно відкриття виконавчих проваджень та проведення виконавчих дій на територіях, де ведуться активні бойові дії або на тимчасово окупованих територіях [6].

07.06.2023 року Кабінетом Міністрів України направлено до Верховної Ради України законопроект № 9363 щодо цифровізації виконавчого провадження. З однієї сторони, даний законопроект зобов'язує банки підключатися до системи автоматизованого арешту коштів, а, з іншої сторони, містить прогалини та можливості для зловживання з боку фінансових установ. Законопроект не встановлює терміни для накладення арешту на кошти та санкції за таке невиконання. Це дає можливість банкам затягувати списання коштів [7]. Тому такі недоліки у чинному законодавстві і гальмують процес виконання судових рішень.

Ситуація із незадовільним станом виконання судових рішень в Україні призводить до погіршення інвестиційного клімату в державі. Адже не кожен інвестор захоче вкладати кошти в економіку тієї держави, де війна, нестабільність, корупція, економічна криза, невиконання рішень судів тощо. Необхідно враховувати і той факт, що рішення суду може бути і справедливим, проте нема гарантії, що воно буде реально виконане в Україні. В такому випадку інвестор зазнає лише збитків.

Враховуючи несприятливу ситуацію в нашій державі, вважаємо, що для покращення стану виконання виконавчих документів сторонам доцільно було б укласти мирову угоду на стадії виконання судових рішень і це значно б розвантажило систему органів примусового виконання. Окрім цього, ми пропонуємо розвивати інститут медіації для того, щоб в суди потрапляли виключно складні справи. Тоді і зменшиться кількість виконавчих проваджень, а відповідно і навантаження на виконавців.

Після закінчення війни О. Селіванов пропонує такий механізм покращення ситуації з станом виконання рішень судів:

- «– Відновлення інфраструктури судових органів та органів примусового виконання.
 - Створення спеціальних комісій для розгляду справ, які не були виконані під час війни та для яких фактор часу і місця виконання були критичними.
 - Впровадження програм реабілітації для громадян і бізнесів, які постраждали від затримки виконання рішень.
 - Поновлення строків для подання скарг на рішення, дії та бездіяльність органів примусового виконання рішень.
 - Створення механізму компенсацій для осіб, матеріальні права яких були порушені внаслідок військової агресії з боку російської федерації під час виконання судових рішень» [8, с. 418].
- Вважаємо, що дані пропозиції є слушні та потребують реалізації після закінчення війни в Україні.

Висновки. На підставі вищенаведеного, ми приходимо до висновку, що першочерговим завданням для України має стати завершення війни. У такому разі відбудеться «оживлення» системи виконання судових рішень в Україні. Адже показник реального фактичного виконання судових рішень залежить від фінансового стану боржників. Тому відбудова України, залучення іноземних інвесторів, відновлення економіки позитивно вплине і на стан виконання судових рішень в Україні.

Прагнення нашої держави приєднатися до ЄС вимагає забезпечення справедливого судочинства, складовою якого є і виконання судових рішень. Вважаємо, що змішана система виконавчого провадження є позитивним кроком вперед на шляху інтеграції України до ЄС і стан виконання судових рішень не залежить від того хто його виконає – чи державний виконавець, чи приватний, бо все залежить від фінансового стану як боржника, так і стягувача, правової культури та свідомості сторін.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.07.2024).
2. Яка система виконання судових рішень потрібна для інтеграції України до ЄС. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/27/689668/> (дата звернення: 10.07.2024).
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Булай В. Проблема виконання судових рішень, прийнятих судами, які опинилися на окупованих територіях: як це працює на практиці? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/problema-vikonannya-sudovih-rishen-priynyatih-sudami-yaki-opinilisya-na-okupovanih-teritoriyah-yak-c.html> (дата звернення: 25.07.2024).
5. Авторгов А. Проблемні питання виконання судових рішень, за якими боржником є державне підприємство. URL: <https://borgexpert.com/stiahnennia-borhiv/vykonavcha-diialnist/problemni-pytannia-vykonannia-sudovykh-rishen-za-iakymy-borzhnykom-ie-derzhavne-pidpriemstvo> (дата звернення: 01.07.2024).
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану : Закон України від 11.04.2023 р. № 3048-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text> (дата звернення: 01.07.2024).
7. Щодо цифровізації виконавчого провадження : законопроект від 07.06.2023 р. № 9363. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Л09355І?an=1> (дата звернення: 07.07.2024).
8. Селіванов О. Виконання судових рішень на територіях, прилеглих до зони бойових дій. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VIII Між-нар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 31 жовтня 2024 р. Чернівці, 2024. С. 415-419.

